

Dr. Mányoki János,
az evangélikus könyvtári ágazat vezetőjének köszöntése

Köszöntés

az Egyházi Könyvtárak Egyesülésének szarvasi vándorgyűlésén

(2016. június 27.)

Az evangélikus könyvtári ágazat vezetőjeként szeretettel és tisztelettel köszöntöm vándorgyűlésünk résztvevőit. Talán méltatlanul, mert a vándorgyűlés megszervezésében semmi részem nincs, legföljebb annyi, hogy már tél óta érzékelhetem az előkészület fokozódó izgalmát. Most előbb a helyszínről, majd a vándorgyűlésről szeretnék - egyfajta prelúdiumként - néhány gondolatot megfogalmazni.

Tehát Szarvas: hasonló jellegű helyen még sohasem volt vándorgyűlésünk. Kalocsa is alföldi kisváros, de egyházi szempontból - s több más szempontból is - egészen más. Most egy déltiszántúli, protestáns háttérű településen vagyunk, amely több szempontból is hasonlít a Tiszántúl számos más kisvárosára Kunhegyestől - mondjuk - Battonyáig (ez utóbbi éppenséggel nem protestáns.)

1820 körül Szarvas tizenegyezer lakosú népes mezőváros volt, lélekszámban éppen megfelelt az akkori Pápának, s Győrtől sem volt elérhetetlenül messze: tizenegyezer-tizenhatezer. Napjainkban a hosszú időn át hanyatló Pápa lélekszámban duplája, Győr pedig mintegy nyolcszorosa Szarvasnak. Nem a külsőségeken, a számokon ámuldozom, mert az okok talán nyilvánvalók; arra azonban jók a számok, hogy a stagnálás, vagy éppen a hanyatlás méreteiről némi fogalmat nyújtsanak. Szarvas Tessedik Sámuel életidejében természetes úton megháromszorozta, megnégyszerezte lélekszámát, s az akkori dinamikát jellemzi, hogy közben kivándorlás is volt, hiszen a 18. század közepén Nyíregyháza újraindításában a szarvasi kivándorlók jelentős szerepet játszottak. A békési öntéstalaj önmagában azonban kevés volt egy harmonikus, jómódú társadalom megteremtéséhez. A nagybirtok túlsúlya, a felvevőpiac és a tőke hiánya, valamint a relatív túlnépesedés nyomában Szarvason, és egész Békésben fokozatosan nőtt a paraszti mélyszegénység, s később ehhez járultak Trianon hatásai, a nemzetiségi létből fakadó egyes ellentmondások, majd az erőltetett kommunista modernizációs kísérlet, amely a gyöngye vállalkozó és helyi értelmiségi létet tette tönkre. Ma már talán el lehet mondani, hogy Tessedik Sámuel óvatos, jószándékú kísérlete lényegében eleve bukásra volt ítélve, mert a lényegi erőviszonyokon nem változtathatott. S e kesernyés megállapítással zárom e kis várostörténeti visszapillantást.

No, és az egyház? Az egykori dinamikát és buzgóságot méltón tükrözik a régi templomok. Itt Szarvason is, még inkább a megyeszékhelyen, Csabán. Nem a debreceni cívisek, hanem a tót atyafiak építették föl a mai országterület legnagyobb protestáns templomát. Később azonban az egyház- akár emberi gyöngeségből, akár kellő tapasztalat és erő hiányában - általában már nem tudta elérni az agrárproletariátust, s megjelent egy nem jóléti, hanem éppen a szegénységben gyökerező elvilágiasodás, materializmus. Eszmeileg kitűnő táptalaj a későbbi kommunista propaganda számára. Itt meg kell jegyezni, hogy Kelet-Magyarországnak a

protestánsokénál archaikusabb tudatú római- s főleg görögkatolikus tömegeit ez a fajta elvilágiasodás kevésbé érintette. A szekularizáció azonban - még primitív szinten is - egyfajta szellemi-erkölcsi választás, amely előbb-utóbb mindenütt megjelenik. Tévút lehet éppen, de nem kell szégyellni. A Békés megyei tót evangélikusság esetében ez a szekularizáció furcsa, negatív kapcsolódást mutatott a nemzetiségi léttel s a hozzákötődő erősen konzervatív vallásossággal. Így az is elhangzott, hogy az itteni szlovákok a nemzetiségi léttel együtt az evangélikus vallást is levetik. Mindenesetre Békés megye szekularizációja a népszámlálási adatok szerint élenjár a vidéki Magyarországon. Az evangélikus egyház pedig, amely 1949-ben még a megye legnagyobb egyháza volt, ugyane statisztikák alapján a harmadik helyre csúszott vissza; miközben Békés megyében nem zajlott érdemi bevándorlás, tehát nem állítható, hogy idegen tömegek érkezése borította föl a felekezeti arányokat. S ezzel már a jelennél tartok. Vigasztaló szavakat tudnék éppen mondani, de most annak nincs ideje és helye. Tárgyszerűen és prognózis nélkül akartam szólni helyszínünkről.

Vándorgyűlésünk részvevőinek azonban őszintén kívánom, hogy érezzék magukat otthon ebben a különös hangulatú régi iskolavárosban, amely - egyes vélemények szerint - mégis Magyarország legszebb helye. Mert ez is Szarvas. Legyen idejük barátkozni, eszmét cserélni, gondolkodni; sejtsek meg, érzékeljék a más szellemiségben, lelkiéletben rejlő lehetőségeket, erőforrásokat.

Hiszen az egyházi könyvtárak súlya, hatóköre - mint Európában mindenütt - Magyarországon is csökken. Nem vagyunk a középpontban és nem vagyunk húzóágazat. Nem szokták így mondani, de igaz: a Nagy Konstantin-i korszak az egyházi könyvtárak számára is véget ért, s nem pusztán jó vagy rossz, hanem igen nagyszabású és igen ellentmondásos örökséget hagyva maga után. Az ilyen történelmi helyzet nem a versenyfutás, hanem az elmélyült gondolkodás időszaka lehetne, s az ilyen helyzetnek emberi-társadalmi oldalról nézve előnyei is volnának. Egyfelől igaz ugyan, hogy egy Don Quijote-lét nem vállalható és nem tartható fenn; másfelől azonban némi, Istentől adott ráció is elegendő ahhoz, hogy a Don Quijote-létet elkerüljük; hiszen - udvariaskodás és retorika ide vagy oda - valójában nem sokat vár tőlünk a világ, a társadalom. S jogunk volna kritikusan átgondolni, hogy amit vár, az nem félreértésből, régi beidegződésből fakad-e. Tudom, hogy a szűkös, emberyomorító helyzetekből gyakran természetesen fakad a napi robot; e szomorú tényen azonban egy vándorgyűlés aligha segít, sőt - balszerencsés esetben - inkább a depresszió, mint a megkönnyebbülés érzését hozza. Azonban, ha a helyünkről és a feladatunkról egyáltalán van fogalmunk, akkor kell, hogy maradjon időnk levegőt venni, egymásra figyelni, higgadtan, bekalkulálva és tiszteletben tartva az egyéni képességeket, fantáziát; s ügyelve arra, hogy amit nyújtunk, abban lehetőleg valóban a saját szempontjaink nyilvánulhassanak meg, *önállóan, de minőségi módon*. Kerülve olyan régi betegségeket, mint a pietizmus - ez talán inkább protestáns kísértés -, a klerikalizmus - ez inkább a pópások kísértése, vagy a kívülről érkező artikulátlan és oktrojált elképzelések szervilis kiszolgálása.

Köszönöm a figyelmüket.